

PŘÍMÁ VOLBA PREZIDENTA

Přímá volba hlavy státu má drtivou stále stoupající podporu mezi českými občany. Snaha po zavedení přímé volby zůstane důležitým tématem naší vnitřní politiky.

Prezidenta jako hlavu státu má dnes většina evropských i zámořských demokracií. Zásadně se však liší jeho postavení. Nejvýsadnější je v zemích, které mají tzv. prezidentský systém. Hlavním příkladem jsou USA, kde prezident drží v rukou veškerou výkonnou moc. V této zemi jsou také nejstriktněji odděleny moci zákonodárná (Kongres) a výkonná (prezident), což nejlépe odpovídá klasickým teoriím dělby moci, kterými se inspirovali tvůrci ústavy.

Naproti tomu v evropských republikách je postavení prezidenta – až na výjimky – o poznání slabší. To odpovídá spíše parlamentnímu charakteru evropských demokracií, podmíněnému dlouhým vývojem od absolutních, přes konstituční monarchie až k republikám. Neblahé zkušenosti řady meziválečných evropských demokracií nicméně vedly v posledních desetiletích ke změnám v postavení jejich prezidentů. Řada zemí přikročila k posilování jejich autonomního postavení i pravomocí, zejména pak pro případy ústavních krizí. Tomu také odpovídalo zavádění přímé volby hlavy státu, znamenající její přímou legitimitu od občanů. K takové úpravě v Evropě postupně sáhly např. Francie, Irsko nebo Rakousko. Po setřesení komunistických režimů se obdobnou cestou vydaly např. Polsko, Slovensko, Rumunsko, Bulharsko nebo všechny státy bývalé Jugoslávie. V řadě západních i postkomunistických zemích však takové posílení prezidentských pravomocí přineslo značné napětí do celého politického systému, neboť prezidenti se začali významně vymezovat jak vůči parlamentu, tak vůči vládě. Příkladem za všechny je Francie, kde má prezident od dob Ch. de Gaulla mimořádně silné postavení, které také náležitě využívá (rozpuštění parlamentu a vypisování předčasných voleb, likvidace nepohodlných vlád,

dominace v zahraniční politice). Horší příklady bychom našli v postkomunistických státech, kde se přímo volenými prezidenty neřídka stávají někdejší prominentní komunističtí mocipáni, kterým jsou demokratické postupy často na hony vzdáleny (viz běloruský diktátor Lukašenko či srbský exprezident Milošević).

Rozhodně namísto je tedy velká zdrženlivost vůči snahám za každou cenu posilovat postavení prezidenta. V Evropě totiž existují příklady zemí, kde je prezident volen nepřímo (parlamentem či jiným sborem zástupců lidu) a přitom jde o země zcela demokratické a bez větších problémů fungující. Za všechny jmenujme Německo a Maltu, z postkomunistických pak Maďarsko a Estonsko. Právě v Estonsku se navíc proti možnosti, že by parlament prezidenta ne zvolil, jistím tím, že pro takový případ zná ústava zvláštní volební shromáždění, ve kterém kromě poslanců zasedá stejný počet zástupců obecních samospráv.

Výše uvedené varování platí i pro Českou republiku. Stačí se podívat, jakými pravomocemi je hlava státu podle naší ústavy vybavena. Za všechny připomeňme tři: a) jmenování a odvolávání vlády, b) rozpouštění Poslanecké sněmovny, c) jmenování soudců Ústavního soudu (za souhlasu Senátu) a členů Bankovní rady ČNB (zcela nezávisle). A zároveň si připomeňme, že prezident není za svá rozhodnutí odpovědný, protože odpovědnost za ně dle ústavy nese vláda. Co se stane, když budou prezidenta volit občané a on se pak rozhodne, že bude „nezávislým hráčem“? Toto nebezpečí bychom měli mít rozhodně na paměti, neboť např. oslabování už tak dost neakceschopných českých vlád by bylo asi tím nejhorším, co bychom si mohli přát. Už jen proto, že pravomoci hlavy státu jsou spíše destruktivní (zejména vetování zákonů), zatímco těmi konstruktivními disponuje vláda a částečně obě komory českého parlamentu.

Pakliže skutečně nebude zbytí a politická reprezentace přistoupí k zavedení přímé volby

prezidenta, měla by tomuto kroku jistě předcházet velmi široká diskuse. A to minimálně ze dvou úhlů pohledu. Za prvé, by byla na místě diskuse o prezidentských pravomocích. Konkrétně by mělo jít o jejich omezení, zejména ve vztahu k vládě a dalším ústavním institucím (Ústavní soud, ČNB), resp. podřízení tzv. kontrasignacím ze strany premiéra či členů vlády.

Druhým diskusním tématem je způsob přímé volby, který může významně ovlivnit volbu konkrétního typu kandidátů. Obecně se dnes můžeme v Evropě setkat se třemi základními typy přímé volby:

- 1) jednokolové, tj. volby, kde prezidentem je zvolen ten kandidát, který získá nejvíce hlasů (Island)
- 2) dvoukolové a la český Senát, kde je zvolen kandidát, který získá většinu v prvním nebo ve druhém kole, do kterého postupují dva nejuspěšnější z kola prvního (např. Francie, Rakousko, Portugalsko, Polsko)
- 3) tzv. irský systém (dle země, kde se užívá), tj. poměrně složitý jednokolový systém, kde se prezidentem stává kandidát, který se jednoduše řečeno ukáže jako nejpřijatelnější první nebo druhá volba pro většinu voličů.

První typ volby nahrává výrazně profilovaným osobnostem, další dva pak spíše osobnostem konsenzuálnějšími, přičemž dvoukolový více než irský. Ani jeden však není imunní proti vlivu politických stran.

Z dalších možností může být inspirativní např. systém, jaký se užívá při volbách do francouzského Národního shromáždění. Zde je zvolen ten kandidát, který buď získá absolutní většinu v prvním kole nebo získá nejvíce hlasů ve druhém kole, do něhož postupují všichni kandidáti, kteří v prvním kole získali aspoň 12,5% hlasů, což nahrává jasně profilovaným kandidátům. Jinou alternativou je ponechání parlamentní volby s tím, že v případě neúspěchu opakované volby by tato pravomoc přešla na voliče (a to buď se zcela otevřeným počtem kandidátů nebo výběrem omezeným na kandidáty, kteří byli nejbližší úspěchu v parlamentu) nebo – po vzoru Estonska – na shromáždění zákonodárců a třeba krajských zastupitelů.

Co by však v případě jakékoliv změny ústavy nemělo zůstat bez povšimnutí, je její zasazení do širšího rámce revize české ústavy. Její součástí by pak mohlo být především kýžené posílení premiéra, změna volebního systému do PS či reforma Senátu.

Mgr. Ladislav Mrklas, politolog, ředitel CEVRO

Pro	Proti
silnější mandát a legitimita	přímá volba odpovídá prezidentskému systému
přímo volený prezident lépe integruje společnost	přímá volba zvýší legitimitu, ale nikoliv pravomoci
oslovení napříč politickým spektrem	přímá volba nezaručuje volbu nadstranického kandidáta
potlačení vlivu politických stran	finanční nákladnost
omezení rizika patové situace	zvýšení počtu voleb, "únava voličů"

Tab. 1 Výhody a nevýhody přímé volby prezidenta

Stát	Hlava státu	Způsob volby	Funkční období
Belgie	král	dědičná funkce	dědičná funkce
Bulharsko	prezident	přímo občany	5 let
Dánsko	král	dědičná funkce	dědičná funkce
Estonsko	prezident	nepřímo parlamentem	5 let
Finsko	prezident	přímo občany	4 roky
Francie	prezident	přímo občany	7 let
Irsko	prezident	přímo občany	7 let
Itálie	prezident	nepřímo	7 let
Kypr	prezident	přímo občany	5 let
Litva	prezident	přímo občany	5 let
Lotyšsko	prezident	nepřímo parlamentem	3 roky
Lucembursko	velkovévoda	dědičná funkce	dědičná funkce
Maďarsko	prezident	nepřímo parlamentem	5 let
Malta	prezident	nepřímo parlamentem	5 let
Německo	prezident	nepřímo	5 let
Nizozemí	král	dědičná funkce	dědičná funkce
Polsko	prezident	přímo občany	5 let
Portugalsko	prezident	přímo občany	5 let
Rakousko	prezident	přímo občany	6 let
Rumunsko	prezident	přímo občany	4 roky
Řecko	prezident	nepřímo parlamentem	5 let
Slovensko	prezident	přímo občany	5 let
Slovinsko	prezident	přímo občany	5 let
Španělsko	král	dědičná funkce	dědičná funkce
Švédsko	král	dědičná funkce	dědičná funkce
Velká Británie	král	dědičná funkce	dědičná funkce

Tab. 2 Volba hlavy státu v zemích EU